

Кравчук І. І.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри правознавства
Житомирського національного агроекологічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ СУДОВИХ ДІЙ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

FEATURES OF THE PROCEEDINGS OF JUDICIAL ACTION AT THE TIME OF THE JUDICIAL CONSIDERATION OF CRIMINAL PROCEEDINGS

Представлену до уваги наукову статтю присвячено окресленню особливостей провадження судових дій в межах судового розгляду кримінальних проваджень у порівнянні з порядком провадження слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування. На основі розрізаних наукових поглядів наведено авторське розуміння судових дій. Розглянуто порядок провадження окремих з них в режимі відеоконференції як одного з можливих шляхів удосконалення процедури їх проведення із метою оптимізації виконання завдань кримінального судочинства.

Ключові слова: судові дії, судовий розгляд, кримінальне провадження, відеоконференція, доказування, слідчі (розшукові) дії.

Представленная во внимание научная статья посвящена обрисовке особенностей производства судебных действий в пределах судебного рассмотрения уголовных производств в сравнении с порядком проведения следственных (розыскных) действий на стадии досудебного расследования. На основе разрозненных научных взглядов приведено авторское понимание судебных действий. Рассмотрен порядок производства отдельных из них в режиме видеоконференции, как одного из возможных путей усовершенствования процедуры их проведения с целью оптимизации выполнения задач уголовного судопроизводства.

Ключевые слова: судебные действия, судебное рассмотрение, уголовное производство, видеоконференция, доказывание, следственные (розыскные) действия.

The article is devoted to the description of the peculiarities of judicial proceedings in the course of judicial review of criminal proceedings in comparison with the procedure for the conduct of investigative (search) actions at the stage of pre-trial investigation. On the basis of disparate scientific views the author's understanding of court actions is presented. The procedure of conducting some of them in the video conferencing mode is considered as one of the possible ways of improving the procedure for conducting them in order to optimize the execution of criminal justice cases.

Key words: judicial actions, court proceedings, criminal proceedings, videoconference, evidence, investigative (search) actions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Конституція України проголошує, що «правосуддя в державі здійснюється виключно судом», окрім того ст. 62 Конституції визначає, що «особа вважається невинуватою і не може бути піддана покаранню, доки її вина не буде доведена в передбаченому законом порядку і не встановлена обвинувальним вироком суду». Власне реалізація останнього положення, на нашу думку, можлива лише на основі всебічного, повного та об'єктивного дослідження всіх обставин кримінального провадження в умовах, які виключають будь-який вплив на суддів у гласному судовому розгляді.

Відповідно надання суду права визнавати громадян винними у вчиненні кримінальних правопорушень, а також піддавати їх справедливому кримінальному покаранню перетворює судовий розгляд на центральну стадію кримінального процесу. До того ж, саме на цій стадії остаточно вирішується завдання забезпечення правильного застосування закону для того, щоб кожний, хто вчинив злочин, був підданий справедливому покаранню та жоден невинний не був притягнений до кримінальної відповідальності та засуджений.

Окремо слід зауважити, що справедливий судовий розгляд, право на який є одним із загальновизнаних міжнародних стандартів прав людини, може

бути забезпечений лише за умови створення такої процедури судового розгляду кримінальних проваджень, за якої буде забезпечено постановлення законного та обґрунтованого судового рішення. Належна процедура судового розгляду вимагає не лише забезпечення можливості реалізації прав його сторін, але й ефективної організації власне самого процесу доказування, в межах якого провадяться судові дії, спрямовані на збирання та перевірку доказів. У порівнянні з порядком провадження окремих слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування, останні мають певні процесуальні особливості, що пов'язані зі специфікою судового розгляду як стадії кримінального процесу та процесуальними умовами збирання та дослідження доказів у цій стадії.

Однак, керуючись даними судової практики, на жаль, в умовах сьогодення процесуальна регламентація проведення окремих судових дій, які спрямовані на збирання та перевірку доказів в межах судового розгляду кримінальних проваджень, є фрагментарною та такою, що не відповідає теперішнім потребам. Власне через недосконалість нормативного регулювання провадження останніх у судовій практиці виникають труднощі щодо належного їх проведення, а в деяких випадках у судових рішеннях наявні помилки, що свідчать про порушення процесуального порядку судових дій, спрямованих на

збирання та перевірку доказів, що і визначає актуальність проведеного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До проблематики особливостей провадження дій, спрямованих на збирання та перевірку доказів у ході судового розгляду, зверталися такі вітчизняні та закордонні вчені, як С.О. Александрова, Л.Ю. Ароцкер, О.О. Васяєв, К.В. Вишневецький, Г.А. Воробйов, Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, Т.М. Карабанова, П.М. Каркач, С.Л. Кисленко, О.Р. Михайленко, В.Т. Нор, П.І. Репешко, І.Д. Перлов, В.О. Попелюшко, В.Ф. Попов, В.М. Трофименко, Н.Ю. Черкасова та інші. Однак їхні дослідження переважно стосувалися ще радянського кримінального процесу, а деякі з них мали місце до набрання чинності Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України у 2012 році. В умовах же дії чинного КПК України були підготовлені окремі наукові праці, що стосувалися переважно проблем судового допиту. Так, Л.М. Максимішин у власному дисертаційному дослідженні звернув увагу на процесуальні та криміналістичні особливості судового допиту [1], а В.М. Бабунич переважно досліджував питання перехресного допиту в суді [2].

Враховуючи процес реформування чинного кримінально-процесуального законодавства у цілому та правоохоронної системи нашої держави зокрема, вбачаємо нагальну потребу у наукових працях, які були б присвячені комплексній розробці проблем особливостей провадження дій, спрямованих на збирання та перевірку доказів у ході судового розгляду з урахуванням змін та доповнень, внесених до КПК України останнім часом.

Метою статті є аналіз наявних наукових положень щодо визначення поняття судових дій, спрямованих на збирання та перевірку доказів, та які провадяться в межах судового розгляду кримінальних проваджень, їх конкретизація, обґрунтування їх особливостей у порівнянні з порядком провадження слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування, а також визначення можливих шляхів удосконалення процедури їх проведення з метою оптимізації виконання завдань кримінального судочинства.

Виклад основного матеріалу. Попередньо нами вже було зазначено, що цілком виправдано вважати судовий розгляд кримінальних проваджень, який містить складний комплекс процесуальних дій та рішень, центральною стадією кримінального процесу. Він не є продовженням чи повторенням досудового розслідування, а являє собою нове, самостійне дослідження усіх обставин кримінального провадження, лише за інших процесуальних умов. До того ж, фактичні межі судового дослідження можуть бути ширшими чи вужчими за фактичні межі дослідження у стадії досудового розслідування, а розбіжності при провадженні досудового слідства та судового розгляду обумовлені, насамперед, специфікою процесу доказування та статусом суб'єктів доказування [3, с. 8]. Загалом, здійснення судового розгляду усіх кримінальних проваджень у судах пер-

шої інстанції має ґрунтуватися на сучасних поглядах щодо основних функцій суду, принципах кримінального процесу та загальних засадах кримінальних проваджень, з поміж яких в межах даного наукового доробку на нашу увагу заслуговує засада безпосередності дослідження доказів.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 23 КПК України суд досліджує докази безпосередньо. Відповідно не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду. Загалом, дана норма встановлює певну заборону на заміщення безпосереднього сприйняття судом доказів банальним їх вивченням та наступним оголошенням в залі судового засідання матеріалів справи, в яких докази були закріплені під час проведення досудового розслідування.

Теоретичну основу засади безпосередності становлять положення про те, що особисте отримання відповідним суб'єктом інформації з першоджерела, забезпечує максимальну повноту і правильність її сприйняття, що є необхідною умовою формування вірогідних доказів та прийняття обґрунтованих, неупереджених, справедливих рішень [4, с. 87].

Вважаємо за доцільне зауважити, що більшість вчених-процесуалістів схильні стверджувати, що саме принцип безпосередності зумовлює природу судових дій [5, с. 16; 6, с. 190], для позначення яких в юридичній літературі використовуються різні терміни, наприклад, судово-слідчі дії або судові дії слідчого характеру [6, с. 190; 7, с. 11; 5, с. 15]. Деякі вчені зазначають, що у цьому випадку фактично відбувається аналогове перенесення слідчого характеру з процесуальних дій досудового провадження на дії, що реалізуються під час судового розгляду, є слідством прямої позитивної аналогії [5, с. 13]. Інші ж схильні вважати більш вірною позицію А. Вінберга, який зауважує, що тактика судових дій, спрямованих на виявлення, перевірку й використання доказів, істотно відрізняється від тактики однойменних слідчих дій і заслуговує спеціальної розробки [8, с. 15]. У цьому випадку вказівки про поєднання слідчих і судових дій є необґрунтованими та викликають певні заперечення.

З цього приводу І.І. Когутич висловлює наступну думку, що термін судово-слідчі дії є найбільш вдалим для позначення усіх процесуальних дій, які виконуються у ході судового розгляду і мають за мету, перш за все, безпосереднє дослідження доказів у суді. На його погляд, термін «слідчі» все ж такі необхідно зберегти, аби вказати на етап їхньої реалізації під час судового розгляду. До того ж, аналогічно слідчим діям на стадії досудового розслідування, вони спрямовані на збирання, перевірку та дослідження доказів. Термін «судові» у словосполученні, яке аналізується, також підлягає збереженню, окреслюючи тим самим специфіку таких дій, зумовлену особливостями перебігу судового розгляду. Називати судово-слідчі дії одним терміном «судові», на думку І.І. Когутича, невиправдано [9, с. 353]. Згідно з цією інтерпретацією, всі дії, що здійснюються під

час судового розгляду матеріалів кримінального провадження – процесуальні, отож термін «судові дії» рівнозначний термінові «процесуальні дії», та не розкриває специфіку пізнавальної діяльності, яка також реалізується у суді.

На основі наведеного вище, ми все ж таки схиляємося до думки, що більш виправданим є використання дефініції «судові дії», для позначення всіх процесуальних дій, спрямованих на збирання та перевірку доказів у межах судового розгляду кримінальних проваджень. Адже, не дивлячись на низку спільних ознак між слідчими та судовими діями, зокрема мета їх проведення, не слід забувати й про певні відмінності, що унеможливають, на наш погляд, їх отождоження. Перш за все, це відмінність у суб'єкті проведення, оскільки судові дії можуть бути проведені лише судом, до того ж їхня регламентація забезпечується різними кримінальними процесуальними нормами. Відрізняється провадження судових дій зі збору та формування доказів від провадження слідчих дій також порядком прийняття рішення про необхідність їх здійснення, а також і авторства ініціативи їх проведення.

Відповідно, на нашу думку, судові дії можна визначити як передбачені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні дії, які вчиняються під час судового розгляду матеріалів кримінального провадження з метою отримання, перевірки, дослідження, оцінки та використання судом доказів, що надаються йому сторонами. Їх перелік і послідовність проведення визначаються ухвалою суду, який під час прийняття такого рішення попередньо з'ясовує думку учасників судового провадження, яким і надається ініціатива у поданні доказів суду. Суд також може ініціювати проведення судових дій, у разі виникнення потреби у перевірці наявних доказів, тобто тих, які були представлені сторонами кримінального провадження, або з метою усунення суперечностей між окремими з них, визначенні їх вірогідності та можливості їх використання в процесі доказування.

Загалом судові дії є похідними від деяких видів однойменних слідчих (розшукових) дій (допит, одночасний допит, пред'явлення для впізнання, огляд речових доказів, документів, огляд на місці тощо), до того ж є подібними за метою та порядком проведення (ч. 14 ст. 352, ч. 2 ст. 361 КПК України та інші), тактичними прийомами та засобами. Водночас, доречним буде наголосити, що у суді можуть бути проведені не всі дії, що належать до слідчих (розшукових). Так, у законодавстві не передбачено проведення під час судового розгляду матеріалів кримінального провадження пред'явлення для впізнання трупа, обшуку, огляду трупа, слідчого експерименту, освідчення особи. Натомість, під час судового розгляду можуть бути проведені перехресний допит, допит із використанням технічних засобів з іншого приміщення та створенням акустичних перешкод, здійснення яких не передбачено у досудовому провадженні.

Аналізуючи наявну наукову літературу з даного питання, представляється можливим виділити низку специфічних умов проведення судових дій, які від-

різняють останні від однойменних слідчих (розшукових) дій. Перш за все, це особливість обставин їхнього проведення. Так, місцем проведення судових дій визначається зал судового засідання, до того ж у присутності широкого кола осіб. Окрім цього, вони є більш віддаленими у часі від моменту протиправної події, що у наслідку може призвести до втрати доказами деяких своїх властивостей, забування допитуваними окремих деталей події, смерті окремих учасників тощо.

Судові дії провадяться в умовах більш високої інформаційної визначеності. Ця особливість виражається у тому, що вже на момент судового розгляду конкретного кримінального провадження його сторонами зібрані усі можливі докази у справі. Останні дістали аналізу, узагальнення і правової оцінки безпосередньо в обвинувальному акті та покладені в основу позицій сторін.

Під час проведення судових дій досить часто можуть змінюватися позиції учасників судового розгляду, що обумовлено попереднім відкриттям їм матеріалів кримінального провадження відповідно до положень ст. 290 КПК України. В результаті учасникам стають відомі всі наявні у сторони обвинувачення докази, їх зміст, повнота, порядок отримання, можливі наслідки, що, у свою чергу, створює можливість для їх критичного аналізу, спростування деяких з них, надання їм іншої інтерпретації, впливу на окремих учасників з метою зміни ними своїх раніше наданих показань тощо.

Окрім наведеного вище, можна відмітити й ту особливість, що під час провадження судових дій сторони кримінального провадження беруть активну участь у їх проведенні, що виражається у можливості ставити ними запитання допитуваним особам, ознайомлюватися з речовими доказами, документами, звертати увагу суду на ті чи інші обставини, що можуть мати значення у справі та інше. До того ж, учасники судових дій майже завжди проявляють як психологічну, так і інформаційну готовність до їх проведення [10].

Так, під час судового розгляду матеріалів кримінального провадження відповідно до положень КПК України, можуть бути проведені наступні судові дії: допит обвинуваченого, свідка, потерпілого; допит малолітнього або неповнолітнього свідка (потерпілого); допит експерта (ст. 351-354, 356 КПК); одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ч. 14 ст. 352 КПК), одночасний допит двох чи більше експертів (ч. 4 ст. 356 КПК); прямий і перехресний допит (ч. 6, 7 ст. 352 КПК); допит з використанням технічних засобів з іншого приміщення (у тому числі зі створенням акустичних перешкод (ч. 9 ст. 352 КПК)); пред'явлення для впізнання речей, осіб (ст. 355 КПК); дослідження (огляд) речових доказів (ст. 357 КПК); дослідження документів (ст. 358 КПК); дослідження звуко- і відеозаписів (ст. 359 КПК); огляд на місці (ст. 361 КПК); доручення проведення експертизи (ст. 332 КПК).

Наведені вище судові дії спрямовані на отримання, перевірку та дослідження доказової

інформації, провадяться виключно судом, проте слід відзначити, що у їх проведенні активну участь зокрема беруть прокурор (сторона обвинувачення), захисник, обвинувачений (сторона захисту), потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, їх представники та законні представники. Окрім них, до участі у провадженні окремих судових дій додатково можуть залучатися свідки, спеціалісти, експерти; під час судового допиту малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого – законний представник, педагог чи психолог, а за необхідності лікар; під час проведення огляду на місці в передбачених законом випадках – поняті.

Всі отримані під час провадження судових дій результати згідно з чинним законодавством підлягають обов'язковій фіксації технічними засобами та закріплюються у журналі судового засідання. В журналі судового засідання зазначається час, номер та найменування процесуальної дії, що проводиться, передані суду під час її проведення речі, документи, протоколи тощо. Користуючись консультаціями та роз'ясненнями спеціалістів (ст. 360 КПК) під час дослідження доказів суд вправі долучати їх у письмовій формі до матеріалів кримінального провадження (у тому числі отримані з приводу проведення судових дій). Результати проведення огляду на місці фіксуються у протоколі огляду та у разі потреби – за допомогою засобів фото, аудіо- та відеозапису.

На жаль, досить часто, як свідчать матеріали судової практики, під час судового розгляду окремих кримінальних проваджень виникають певні життєві обставини, що унеможливають безпосередню участь у судовому засіданні окремих його учасників, наприклад, за станом здоров'я, необхідності забезпечення безпеки осіб або оперативності судового провадження та інші.

У цьому випадку, на думку законодавця, яку ми до того ж вважаємо прогресивним кроком в сторону інновацій, не буде відхиленням від засади безпосередності проведення судової дії, наприклад, допиту одного з обвинувачених (якщо їх двоє чи більше), потерпілого чи свідка, в режимі відеоконференції із застосуванням технічних засобів для трансляції з іншого приміщення, якщо цього вимагають інтереси провадження або безпека допитуваних осіб (ч. 3 ст. 351, ч. 9 ст. 352 КПК). Такі судові дії проводяться в режимі on-line, і сторони мають можливість почути (чи побачити та почути) показання від допитуваних осіб безпосередньо, ставити їм запитання, чути на них відповіді, уточнювати їх тощо. Технічні засоби та технології, які при цьому використовуються повинні забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. З іншого боку, розміте регламентування інституту проведення судових дій в режимі відеоконференції свідчить про можливі загрози повноцінній реалізації прав учасників процесу та проблемні питання щодо криміналістичного забезпечення проведення судових дій у такому форматі.

З огляду на закордонний досвід можна відзначити, що проведення судових дій у режимі відеоконферен-

ції під час судового розгляду кримінальних проваджень значно знижує витрати на транспортування ув'язнених для їх участі в процесі, а також виключає можливість їх втечі, дозволяє продовжувати судовий розгляд у разі неможливості їх прибуття в суд тощо.

Необхідною умовою проведення допиту в режимі відеоконференції є постановлення судом з власної ініціативи, чи за клопотанням сторони або інших учасників кримінального провадження, мотивованої ухвали про проведення допиту з використанням технічних засобів з іншого приміщення, в тому числі поза приміщенням суду, або в інший спосіб, що унеможливує ідентифікацію допитуваного, та забезпечує сторонам можливість ставити запитання допитуваному та слухати відповіді на них при умові належної якості звуку та зображення. У разі, коли є потреба у зміні голосу допитуваного з метою виключення будь-яких можливостей його ідентифікації, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод. До того ж, допит в режимі відеоконференції можливий лише при умові, що будуть відсутні будь-які заперечення щодо його проведення учасників судового процесу. Хід і результати допиту, проведеного у режимі відеоконференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису згідно з інструкцією «Про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання», яка затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 15 листопада 2012 року № 155 [11].

Не зважаючи на увесь позитив даного методу допиту, все ж таки, на нашу думку, процедура його проведення викликає певні сумніви щодо можливості повноцінного використання усього наявного арсеналу тактичних прийомів допиту у такому форматі. До того ж, є сумнівною можливість встановлення психологічного контакту між допитуваним та стороною, яка проводить допит, під час їхнього спілкування. Це, у свою чергу, може вплинути на зміст отриманих показань від допитуваного про відомі йому факти, які мають значення для встановлення істини у справі. Також, не варто забувати й про можливі технічні проблеми з підключенням до мережі Інтернет, зображенням чи звукопередачею, і чи можуть бути надалі взяті судом до уваги показання, отримані під час такого допиту. Досить сумнівною з цього приводу є позиція законодавця щодо допустимості проведення допиту у режимі відеоконференції з аудіо- чи відеоперешкодами. У цій ситуації ми схильні підтримати позицію деяких науковців щодо недопустимості проведення допиту у такому форматі, оскільки це породжує певні запитання з приводу вірогідності та допустимості результатів даної судової дії [12, с. 162], окрім випадків, коли відсутня потреба в ідентифікації допитуваного по голосу. Цілком доречним, у такому випадку, буде винесення судом ухвали про зупинення проведення допиту у режимі відеоконференції та призначення іншої дати для його проведення, але при умові усунення усіх технічних перешкод.

У **висновку** слід наголосити на тому, що, враховуючи сучасні процеси реформування кримінального процесуального законодавства, існує потреба у законодавчому закріпленні поняття судових дій з метою уникнення подальших суперечностей з приводу нього. На нашу думку, судові дії можна визначити як передбачені кримінальним процесуальним законодавством процесуальні дії, які вчиняються під час судового розгляду матеріалів кримінального провадження з метою отримання, перевірки, дослі-

дження, оцінки та використання судом доказів, що надаються йому сторонами. Окрім цього, з метою удосконалення процедури проведення судового розгляду загалом та судових дій зокрема у режимі відеоконференції існує потреба у перегляді порядку регламентації вказаного інституту. Це, перш за все, мінімізує можливі загрози повноцінній реалізації прав учасників судового розгляду та вирішить низку питань щодо криміналістичного забезпечення проведення судових дій у такому форматі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Максимішин Л.М. Судовий допит : процесуальне і криміналістичне дослідження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 250 с.
2. Бабунич В. Суть та значення перехресного допиту. Процесуальні особливості проведення перехресного допиту при розгляді кримінальних справ в суді. *Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія юридична*. 2011. Вип. 53. С. 322-328.
3. Коровайко О.І. Особливості провадження дій, спрямованих на збирання та перевірку доказів в ході судового слідства : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2010. 20 с.
4. Кримінальний процес : підручник / Грошевий Ю.М., Тацій В.Я., Туманянц А.Р. та ін. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.
5. Зашляпин Л.А. Судебные действия следственного характера как научная метафора : монографія. Москва : Юрлитинформ, 2011. 320 с.
6. Шепітько І.І. Судове слідство в контексті реалізації загальних засад кримінального провадження. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 4 (87). 2016. С. 184-194.
7. Максимішин Н.М. Судовий допит : процесуальне і криміналістичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 20 с.
8. Винберг А.И. Криминалистика : Раздел I : Введение в науку. Москва, 1962. 140 с.
9. Когутич І.І. Судово-слідчі дії як засіб розгляду кримінальних справ у суді. *Вісник Львівського університету ім. Івана Франка. Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2010. Вип. 50. С. 352-357.
10. Поняття судових дій та їх види. URL: https://pidruchniki.com/79002/pravo/ponyattya_sudovih_vidi.
11. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження) : Наказ Державної судової адміністрації України від 15 листопада 2012 року № 155.
12. Павлова Н.В. Використання технічних засобів і технологій під час проведення допиту у режимі відеоконференції. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції ДДУВС від 27 квітня 2018 року*. Донецьк. 2018. С. 161-163.